

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

V/2012

ВЛАСТИТЕ ИМЕНИЦЕ КАО ЛАКУНЕ НА ПЛАНУ РУСКОГ ЈЕЗИКА И ПРОБЛЕМ ЊИХОВОГ ПРЕВОЂЕЊА НА СРПСКИ ЈЕЗИК

Апстракт: *Полазећи од чињенице да је лакуна заокупљала пажњу истраживача не само са базичног лексичког аспекта, већ и са творбеног морфосинтаксичког, фразеолошко-паремиолошког и стилистичког аспекта, као и лексикографских и преводилачких проблема које она доноси у међусобном контакту како не-сродних, тако и сродних језика, сматрали смо да проблем властитих имена као лакуна такође захтева подробну лингвистичку анализу, из чега је проистекао и овај рад, у оквиру којег је анализа спроведена на плану руског и српског језика. Културно-историјску позадину и социјално-традиционалну специфичност лакуна покушали смо овде да сагледамо и кроз призму властитих именица у савременом руском језику (уз осврт на проблеме превођења на савремени српски језик). За предмет анализе узели смо само лична имена и топониме, уз осврт на остале групе властитих именица.*

Кључне речи: *властите именице, лакуна, лична имена, топоним, стилска припадност, културно-историјска позадина.*

Лакуну као подврсту безеквивалентне лексике посматрали смо као јединство њене формалне стране – лексеме, у њеном звучању и графичкој реализацији, њене семантичке стране, тј. значења, или, како је називају Ј. М. Верешчагин и В. Г. Костомаров, „лексичке позадине“ (рус. „лексический фон“)¹ и лексичког појма, тј. реалије – оно што карактерише лакуну као културно-историјску и социјално-традиционалну семантичку специфичност.

Код личних имена лексички појам, тј. реалија, практично изостаје, али се

она на специфичан начин премешта у њихов „лексички план“, те културно-традиционална компонента, која лична имена чини лакунама, проширује њихову семантику (тј. „лексички план“) и чини је обимнијом и сложенијом. Наравно, мисли се на одређени број најчешћих имена, а не на сва.

Ова компонента, с једне стране, сврстава имена у одређену врсту, а са друге стране, конкретном имену даје специфичност индивидуализујући га.

(1) Тако се за руска лична имена, као изразит критеријум за класификовање, издваја **узраст:** *Октјабрина (Октябри-на), Маја (Майя), Валден, Нинел (Нинель), Ала (Алла), Рима* итд. релативно су нова имена, а стоје уз традиционална типа *Игор (Игорь), Олег, Владислав,* а

¹ Види: Верешчагин Е. М., Костомаров В. Г. (2005), *Язык и культура (Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, рече-поведенческих тактик и сапиентемы)*, Москва: Индрик, с. 71, 76–78.

такође *Петр, Павел, Анастасија (Анастасија), Варвара, Јелизавета* итд.

Међутим, реална ситуација је много сложенија. У синтагми имена и патронима (рус. отчество), рецимо, *Октјабрина Владимировна* (рус. *Октјабрина Владимировна*) име *Октјабрина* је некада, тачније 20–30. год. прошлог века, било ново и актуелно, док се данас ово име и не даје девојчицама. Оно је временом прешло у врсту „застарелих“ имена, у најмању руку „старомодних“. Име по оцу Владимировна може бити доведено у везу са именом великог кнеза Владимира (умро 1015. год.), чиме довољно јасно сведочи о својој старости, али никако застарелости, јер се и данас дечацима најнормалније даје име Владимир.

После октобарског преврата 1917. године списак руских имена је био јако проширен идеолошки обојеним именима, али су се она задржала релативно кратко, негде до средине четрдесетих година XX века.

Истраживања показују да је у то време било девојчица са именом Стаљинка, па чак и Маркенгена. Ово друго је састављено од кратких форми презимена тројице „класика марксизма-лењинизма“ [Верещагин, Костомаров 205: 98].

(2) Даље се, као следећи класификациони моменат, може издвојити порекло: *Алберт (Альберт), Герман, Едурд, Албина (Альбина), Вероника* итд., која су страног порекла и на неки начин се супротстављају понародњеним именима *Владимир, Вјачеслав, Мстислав, Всеволод, Вера, Надежда, Љубов* (рус. *Любовь*)² итд., а перципирају се као словенска или чисто руска. Треба истаћи да и у савременом руском именслову егзистира веома велики број имена чије је порекло из грчког и хебрејског језика, а

доспела су у руски језик са примањем хришћанства, мада се у свакодневном искуству Руса поимају као изворно руска: *Иван, Михаил, Јекатерина (Екатерина), Ирина, Татјана (Татјана), Ана (Анна)* итд.

(3) Имена се разликују по сада већ застарелом принципу територијалне припадности, али и даље постојећој социјалној обојености: *Иван, Сидор, Јемељан (Емелян), Анисја (Анисја), Лукерја (Лукерја), Федосија (Федосија), Аким, Митрофан, Матрјона (Матрјона), Пелагија (Пелагеја)* и друга асоцирају на сеоску средину, а *Јевгеније, Вера, Тамара, Роберт, Вадим, Марина, Полина*, као и сва страна имена сврставају се у градска.

Може се извршити и детаљнија социјална подела: *Олег, Јарослав (Јарослав), Игор (Игорь), Владимир, Олга (Ольга), Всеволод* – кнежевска имена; *Јона (Иона), Исакије (Исаакиј), Никон, Пимен, Зосима, Саватије (Савватий), Варлаам* – монашка; *Гордеј (Гордей), Фома, Сава (Савва), Олимпијада, Васа* – трговачка; *Иља (Илья), Никита* – имена аристократске интелигенције.

(4) Имена се класификују и са становишта стилске припадности. На пример, *Гаврила, Михајла, Данила, Пантелеј (Пантелей), Прасковја (Прасковја)* поимају се као колоквијална у поређењу са „званичним“ формама *Гавриил, Михаил, Даниил, Пантелејмон (Пантелеймон), Параскева*. За илустрацију довољно је навести име Толстојеве јунакиње Јекатарине Маслове из романа *Васкрсење*, која је простог сиромашног порекла, али је васпитавана као да је госпођица, па су је отуда звали не Каћка (рус. Катъка), као „сељанчицу“, и не Катјенка (рус. Катенька), као „племениту“, већ неутрално – Катјуша (рус. Катюша).

(5) Имена такође носе одређену информацију о својој употреби. Данас су популарна „модерна“ имена: *Алек*

2 Јер ни то нису изворно руска имена, него презузета или преведена (герм. Valdemar, стчеш. Venzeslav, грч. Πίστη, Ελπίδα, Αγάπη).

сандар, Алексеј (Алексей), Денис, Анатолиј (Анатолий), Андреј³ (Андрей), а имена Авакум, Акакиј (Акакий), Варлаам, Василиса, Герасим, Глафира, иако су позната, припадају категорији ретких.

(6) У појединачне случајеве споја критеријума социјалне обојености и употребе спадају црквена имена, тј. имена у форми карактеристичној за свеца који се везује за дан када је неко рођен. Наиме, приликом крштења дете добија само и искључиво црквено име (на пример *Иоан*), али се затим користи световна форма. На пример, аналошки парови су: *Алексиј (Алексий) – Алексеј (Алексей), Антониј (Антоний) – Антон, Матфеј (Матфей) – Матвеј, Софија (София) – Софја (Софья), Стефан – Степан, Татијана – Татјана (Татьяна)*; црквена имена која немају световни аналог: *Андроник, Феодосиј (Феодосий), Филарет* и др.

(7) Имена могу бити и локализована и према месту где су у најчешћој употреби. Тако имамо да *Оксана, Тарас, Остап, Трофим* одговарају руском југу и делимично Украјини.

(8) Најзад, имена могу садржати у себи „активну унутрашњу форму“ и постају на неки начин супротна именима која испољавају „пасивну форму“. „Активна унутрашња форма“ подразумева да је корен имена носилац конкретног значења са тачно одређеном функцијом (вера, љубав, нада, владати итд.) и који је продуктиван у творбеном погледу, а „пасивна форма“ подразумева непродуктивни корен и углавном је црквеног порекла, мада и ова имена

имају своју етимологију, као на пример: *Петр* – грч. 'камен', 'стена'; или *Борис* – од глагола *боротся*, 'борити се'. Тако имена *Владимир, Лав (Лев), Валден, Вера, Љубов (Любовь), Људмила (Людмила)* изражавају активну унутрашњу форму, док имена *Генадиј (Генадий), Петар (Пётр), Фома, Глеб, Борис, Виталиј (Виталий), Сергеј (Сергей)* итд. поседују пасивну.

У вези с тим интересантно је Чеховљево тумачење имена Владимир као – Владимиръ. Руски правопис пре Октобарске револуције 1917. године разликовао је хомографе *миръ* ('свет који нас окружује') и *миръ* ('мирнодопско стање, без рата'), тако да Владимиръ буквално значи 'владика васељенски'. Чехов пише: „Владеть нельзя *миром*, это правда. Нельзя владеть и *миром*, но называть человека *владыкою мира* можно. Скажите Володе, что из чувства благодарности [...] народы имеют право величать своих избранников как угодно, не боясь оскорбить величие Божие и возвысить человека до самого Бога. Дело в том, что в человеке мы называем не человека, а его достоинства, именно то Божеское начало, которое он сумел развить в себе до высокой степени. [...] Князя *Владимира* звали *владыкою всего мира*, хотя он владел только клочком земли. [...] Вот почему русский князь может называться *владыкою мира*; это имя может носить и мой приятель Володя, потому что имена даются не за заслуги, а в честь и в воспоминание когда-то живших замечательных людей” (А. Чехов, Дневник).⁴

Најзад, треба рећи да једно исто име може припадати разним смисаоним групама. На пример *Всеволод* – застарело (1), руско (2), социјално узвишено (3), стилистички обојено (4), релативно фреквентно (5), име с „активном“ унутрашњом формом (6).

3 Према подацима В. А. Никонова, најфреквентнијих, најпопуларнијих мушких имена је само 38. Ако припојимо списку већ наведена, то су: Аркадиј, Борис, Вадим, Валентин, Валериј, Виктор, Виталиј, Владислав, Вјачеслав, Генадиј, Георгиј, Герман, Григориј, Дмитриј, Јевгениј, Иван, Игор, Константин, Лав (рус. Лев), Леонид, Михаил, Николај, Олег, Павел, Петар (Пётр), Роман, Сергеј, Станислав, Фјодор, Едуард, Јуриј.

4 Цитат смо преузели из наведеног дела (Верещагин, Костомаров 205: 101).

Ако је заједничка, групна информација својствена семантици било ког личног имена, само неко од њих носи индивидуалну информацију и она може имати ванјезички карактер.

Имена у пословицама, изрекама и загонеткама захваљујући томе постају упечатљива. На пример, име *Макар* се приказује као несрећник, неспретњак, и због тога је у пословици *На бедног Макара све шишки ваљатся* он представљен као поштен, смеран (човек). Слично је и у изреци *Куда Макар телят не гонял*; Јемеља (Емеља) – брбљивац, 'празна воденица', вероватно због тога што га тако и пословица описује: *Мели, Емеља, твоя неделя* и сл.

Нека од имена налазимо у саставу изрека и фразеологизама: *Куда Макар телят не гонял, как Сидорову козу; Шемякин суд, при царе Горохе* итд. Неизоставно су присутна и у загонеткама: *Стоит Антошка на одной ножке; Сидит Марья в избе, а коса на улице* итд.

Најзад, лична имена су заступљена у билинима, бајкама, песмама и другим фолклорним жанровима.

Треба поменути још једну битну црту руских антропонима, а то је репрезентативни смисао којим се третирају као заједничке именице. На пример, Иван – то је симболично руско име: Иван Иванович и Иван Никифорович (ликови Гогољеве приповетке) јесу два пријатеља који су се посвађали због глупости; „дядя Степа“ – висок човек итд.

Понекад говорник и не зна или се не сећа на који се догађај или књижевно дело односи име, али га он ипак употребљава схватајући да је оно заједничко и саговорник га прима без потешкоћа.

Поједина имена се везују за познате личности, било да су личности из света књижевности, музике, историје, ликовних уметности и сл., па уз Александар обично иде Невски, Грибоједов, Пушкин; уз Иван – Грозни (Грозни, јер се

схватао као окрутан, страشان, неумољив, суров, тј. онај који изазива страх) и сл.

Име као да за собом вуче и презиме: Јевгеније Оњегин, Татјана Ларина и сл.

Дакле, лична имена карактерише изразита национално-културна семантика, јер њихово групно или индивидуално значење директно води порекло из историје и културе носиоца датог језика.

Наша разматрања о личним именима односе се и на друге групе ономастичке лексике, где се посебно истичу топоними.

Понекад традиционално-културни елементи могу бити изведени из назива топонима: *Новгород* – (*Новый город*), *Нови град*; *Петербург* – град апостола Петра, а не Петра Првог, како сматрају многи. Ипак, чешће су конотације са историјско-социјалним планом: *Киев – мать городов русских*; *Велика Россия, а отступать некуда – позади Москва*.

Топоними, слично антропонимима, поседују групну информацију. На пример, једна од могућих група у које можемо сврстати топониме су познати „историјски“ руски градови: Ростов Велики, Суздаљ, Владимир, Муром, Арзамас, Архангелск, Новгород, Њижњи Новгород, Ярослављ, Смоленск, Твер, Калуга, Коломна, Рјазањ, Севастопол итд. У овом списку издвајају се подгрупе: градови названи по именима кнежева (Ярослављ, Јурјев, Владимир); топоними везани са великим војним и историјским подвизима (Полтава, Нарва, Бородино) итд. (наведени су само неки називи ради илустрације).

У оквиру ове групе посебно се издваја престоница Русије – Москва. Њен стални атрибут је „од белог камена“ (рус. „белокаменная“). У току свог постојања Москва је више пута била опасана зидинама, у XIV веку су биле подигнуте куле и зидине од белог камена – подмосковског кречњака. Оне су оронеле и 1485. године је почела градња зидина од црвене цигле.

Већ је пет стотина година како је Кремљ опасан црвеним „зидинама“, али језик који има кумулативну, акумулирајућу функцију, још увек пружа информацију да су зидине биле беле. Тако су „белокамене“ остале само знамените кремањске саборне цркве – Успенска, Благовештенска и Архангелска, као и звонара „Иван Велики“.

Вишевековна историја Москве нашла је свог одраза и у пословици *Москва не сразу строилась*. Ова изрека, као и многе друге, употребљава се и у пренесеном значењу: ништа велико се не ствара одмах, „преко ноћи“. Тако се каже када се жели оправдати постепеност неког рада, посебно када се захтева моментално решење неког проблема. У другој изреци, *Москва красна*, изражено је народно мишљење о лепоти Москве, јер је реч *красна* у првобитној народној, али и у изворној језичкој етимологији имала значење *лепог*, а не *црвеног*, о чему сведоче и искази *не красна изба углами, а красна пирогами* или *на миру – и смрть красна* (уп. удвоје је и смрт *лепа*).

По зонском времену у Москви цела земља подешава часовник – отуда *московско време* (московское время). Познато је московско пециво *московски калач* – тврда кифла од најбољих сорти пшенице посебног облика „са ушицама“ итд.

Као подгрупу у оквиру топонима могли бисмо издвојити делове градова, знаменитих руских градова, најчешће Москве и Санкт Петербурга, чији називи представљају синтагме. Најчешће су то спојеви заједничких именица (*площадь, мост, сад, собор, дорога*) са присвојним придевима општеупотребног значења, а од именичких основа. Тако данас имамо: *Кузнецкий мост* (кузнец – ’ковач’ – Кузнецки мост) и *Манежная площадь*. Или су пак биле везане за одређену градску територију као *Троицкий посад* – Троицки посад везивао се за улаз у град са стране Троицке куле на зидина-

ма Кремља. Или су пак биле везане за имена појединих царских личности, тј. изражене су присвојним придевом од властитог имена: *Александровский сад*, који се налази поред зидина Кремља назван по царевљу Александру; *Летний сад* – познати парк у Санкт Петербургу, назван тако зато што је лети био центар јавног и дворског живота. Парк је познат и по великом броју статуа. Овом низу припада и *Николаевская дорога* – Николајевска пруга, пруга између Москве и Санкт Петербурга изграђена у време Николаја I, од великог историјског значаја. Или су везане за неки историјски догађај: *Казанская часть* – Казањски рејон, рејон Санкт Петербурга, добио назив по граду Казању, у коме се одиграла историјска битка за време Ивана Грозног, петроградски рејон између Катерининског канала и Вознесенског булевара.

Као што се може закључити из примера, сваки од ових назива – лакуна има свој специфичан контекст, који би, без обзира на начин превођења, преводилац требало да укључи у свој превод – наравно, ван текста – ако већ сам текст оригинала нема сличне коментаре који су посебно неопходни за разумевање текста.

Што се тиче превођења географских имена и назива улица, тргова, мостова, висова уобичајено је да се поред семантичког критеријума узима и степен у коме је дати географски појам познат народу-примаоцу.⁵

Називи држава, престоница, индустријских и културних центара, историјских места преносе се онако како се изговарају у језику народа-примаоца, дакле транслитерују се. Називи улица и мање познатих локалитета обично се транслитерују или се изворно пишу (или се и једно и друго даје у заграда).

5 Стојнић М. (1980), *О превођењу књижевног текста*, Сарајево: Свјетлост, Завод за уџбенике, стр. 13.

Летом, в июле, за два месеца до поездки в Петербург и когда я уже стал совершенно свободен, Марья Ивановна попросила меня съездить в Троицкий посад [...]

(Подросток, 1, 86)

Летос, у јулу, два месеца пре одласка у Петроград и кад сам већ постао потпуно слободан, Марија Ивановна ме замоли да одем у Троицки посад [...]

(Р. Маројевић, 1, 115)

У лето, у јулу месецу, два месеца пре поласка за Петроград, кад сам већ постао потпуно слободан, замолила ме је Марија Ивановна да да одем у „Троицки посад“ [...]

(М. Ивковић, 49)

Еще вчера я вырезал из газеты адрес — объявление «Судебного Пристава при С.Петербургском Мировом съезде» и проч. и проч. о том, что „девятнадцатого сего сентября, в двенадцать часов утра, в Казанской части, такогото участка и т.д. и т.д. [...]

(Подросток, 1, 38)

Још јуче сам исекао из новина адресу — оглас „судског извршитеља Петроградског окружног суда“ итд, итд, да ће се „деветнаестог септембра текуће године у дванаест сати у Казанском рејону¹, у том и том кварту итд, итд [...]

¹ Петроградски рејон између Катерининског и Вазнесенског булевара.

(Р. Маројевић, 1, 54-55)

Још уочи тог дана исекао сам из новина адресу — оглас „Судског извршитеља Петроградског суда“ о томе да ће се „деветнаестог септембра т. г. у дванаест сати пре подне, у Казанском кварту, у том и том рејону итд, итд [...]

(М. Ивковић, 56)

„Пошёл бы на Николаевскую дорогу и положил бы голову на рельсы: там бы ему ее и оттяпали.“

(Подросток, 2, 318)

„Боље би било да оде на Николајевску пругу и стави главу на шине: па нек му је тамо отфикаре.“

(Р. Маројевић, 2, 55)

„Боље да је отишао на Николајевску пругу и ставио главу на шине: бар би му се тамо откинула.“

(М. Ивковић, 400)

Међутим, доста је раширена и није сасвим без основа, нарочито када то има значаја за разумевање неких садржаја дела, и пракса да се ти називи преводе: Красная площадь – Црвени

трг; Исаакиевский собор – Исакијева саборна црква.⁶

Пример:

⁶ На овом примеру учавамо двоструку лакуну: сабор – саборна црква у оквиру имена лакуне Исакиевский сабор.

Властите именице као лакуне на плану руског језика и проблем њиховог превођења на српски језик

«Вот это – Дворцовая площадь, вот это — Исаакий», мерещилось мне, «но теперь мне до них никакого дела»; всё как-то отчудилось, всё это стало вдруг не моё.
(Подросток, 2, 317)

„Ево, ово је Дворски трг*, ево ово је Исакијева саборна црква — причињавало ми се — али они ме се сада уопште не тичу; све се некако отуђило, све то одједном више није моје.
(Р. Маројевић, 2, 53–54)

„Ево ово је Дворски трг, оно тамо је Исакијева црква — привиђало ми се у бунилу — али сад ми до њих није нимало стало“; све је некако постало туђе, наједампут је престало да буде моје.
(М. Ивковић, 398)

* Дворски трг је централни трг Петрограда, испред Зимског двора.

Исаакий, тј. Св. Исакије народски је назив за велелепну Исакијеву саборну цркву, једну од многих знаменитости Петрограда. У овом називу се манифестује како социјалне асоцијације личних имена могу бити чак категоричке.

Наследник престола, будући оснивач града, рођен је 30. маја 1672. године, и по обичајима из XVII века његова породица је морала да га крсти именом оног светитеља на чији се дан родио – преподобног Исакија, игумана далматског. Од обичаја се одступило, јер Исакије није „царско име“. Најближи

светац дану рођења будућег цара био је Св. Петар. Ипак, Исакије Далматски није био заборављен. У његову част подигнуто је знаменито архитектонско дело, на чијем се западном крилу налази скулптурни ансамбл који приказује сусрет Исакија Далматског са императором Теодосијем.

Наша истраживања су показала да има примера где се поједини називи и преводе и транскрибују: Летний сад налазимо и као „Летњи сад“ (Маројевић) и као „Летњи парк“ (Ивковић). Пример:

– Мне, топ шер, ещё одиннадцатилетнему, гувернер замечал, что я слишком засматриваюсь в Летнем саду на статуи.
(Подросток, 1, 27)

Мене је, топ шер, још кад сам имао једанаест година, домаћи учитељ, опоменуо што превише буљим у статуе Летњег сада.
(Р. Маројевић, 1, 40)

Мени је, топ шер, још у мојој једанаестој години васпитач замерио што одвећ загледам статуе у Летњем парку.
(М. Ивковић, 42).

Анализа је показала да има превода лакуна као што је *Невский проспект* преведен само као „Невски проспект“; *Кузнецкий мост* само „Кузнецки мост“; *Третьяковская галерея* – „Третјаковска галерија“ и сл.

Преводачка транскрипција или транслитерација представља начин пре-

вођења којим се посебно преводе властита имена, укључујући пре свега лична имена, топониме, називе институција, часописа и слично. Ради што потпунијег превода најбоље је комбиновати транскрипцију или транслитерацију са преводачевим објашњењем ван текста (у фусноти, као што је, пре-

водећи *Подросток*, у примерима за *Дворцовую площадь*, *Семёновский полк*, *Казанскую часть* урадио Р. Маројевић).

Што се тиче имена и назива који се срећу у књижевним делима, треба примењивати један од два могућа поступка:

1. Имена и називи који својом формом или етимологијом асоцирају на неко значење, као што су: *Держиморда* – 'брњица', 'вежигубица'; *Простакови*, *Скотињини* – асоцијација је простак или животиња; лично име *Петар* – које етимолошки изражава и значи стаменост карактера; *Наталија* – у значењу 'кћи музе Талије', 'љубитељ позоришне игре'; *Николај*, *Никола* – са асоцијацијом на победника, победу и сл. – могу се транслитеровати. Али пошто таква асоцијација не мора бити лако уочљива и препознатљива, а носи део информације о сличностима, уобичајено је да преводилац на то укаже у фусноти са ознаком „примедба преводиоца“ (Стојнић 1980: 13).

2. Имена која својим обликом не упућују на значење у свакодневной употреби, или бар својим значењем не доприносе одређивању лика, обично се просто транслитерују у преводу (Татјана, Олга, Иван, Игор и сл.). Таква транслитерација се врши тако да се гласовима и графичким средствима језика-примаоца пренесе звучање датог имена у језику-даваоцу.

Ипак, када говоримо о транскрипцији или транслитерацији са руског оригинала на преводни српски језик, није све тако једноставно. Проблем је уочен код највећег броја анализираних примера у којима се појављују [д', т', н', л'], меки сугласници у руском и палатални [ћ, љ, љ, њ] у српском језику.

Овим проблемом бавили су се многи српски лингвисти, а међу првима Милош С. Московљевић и Александар

Белић. У свом *Правопису*⁷ Александар Белић се заправо залаже за скоро апсолутно преношење фонолошке опозиције мекоћа/тврдоћа у српски текст, тј. за то да се руски слогови *ли-ле, ни-не, тите, ди-де* преносе доследно *љи-ље, њи-ње, ћи-ће, љи-ље*.

Ипак, наша анализа је показала да се у већини случајева транслитерација одвија тврдим сугласницима наместо руских меких: *Летний* – *Летњи*, *Лена* – *Лена*, *Владимир* – *Владимир*; али има случајева када мекој групи [н'и] одговара [њи]: *Нижний* Новгород – *Нижњи* Новгород, *Летний* – *Летњи* и сл.

Посебно су проблематични случајеви са меким [т'] или тврдим [т] у спојевима са [ја], тј. [т'ја], [т'а], као нпр.: *Татъяна*, *Катя*, *Петя*.

Како транскрибовати – као [тј] или [ћ]? Само *Татјана*, али *Каћа* или *Катја*?

Најчешће се среће овај други пример – *Татјана*, *Катја* – као могућност преношења на српски језик. Али да ли је исто могуће у примеру: *Петя* – *Пећа* или *Петја*?

Ипак, има случајева када се, истина нерадо, морамо одредити за први случај, као нпр.: *Катъка* – *Каћка*, *Петъка* – *Пећка*.

Сматрамо да би име, ако би се транскрибовало тврдим [т], прилично изгубило од свог смисла и специфичности руске фонетике, колорита и садржине (уп. *Катка*).

У случајевима када је у оригиналу мекоћа означена меким знаком, приметили смо да је у транслитерацији [љ], [њ]: *Суздаль* – *Суздаљ*, *Рязань* – *Рјазањ*.

Покушали смо да на основу бројних примера извучемо правило о транскрипцији руских властитих имена, а закључак је – да правила нема. Практично, све зависи од случаја до случаја, од примера до примера, што

7 Види: Белић А. (1934), *Правопис српскохрватског књижевног језика према прописима Министарства просвете*, 3. изд., Београд: Геца Кон, стр. 98–99.

једноставно не дозвољава извођење општег правила. Могуће објашњење је да одговарајућа транскрипција помоћу наших 30 знакова није могућа. Тако имамо да је *Ленин* – Лењин, уместо са љ, а *Лермонтов* – Љермонтов, са љ, иако је позиција иста као у *Лењин*. Или шахиста Аљохин код нас је остао Аљехин, јер је преводилац, применивши транслитерацију, пренео руско *е* једноставно као *е*, а не *ѐ*.

На исти начин се преносе називи часописа, новина, хотела, радних организација и сл. Што се тиче абривијатура, напоменућемо само да се род узима према носиоцу абривијатуре, тј. њеном централном елементу, а начин фонетског преношења на језик-прималац је као и у претходним случајевима.

Ипак, у литератури на српском језику проблем преношења руских властитих имена заокупљао је велику пажњу, па је у првом таквом раду, тј. студији Милоша С. Московљевића⁸ објављеној у *Јужнословенском филологу* аутор хтео да опише праксу преношења властитих имена са руског језика, и то пре свега преводилачку праксу, и да приложи нека решења, узимајући у обзир уз фонетске карактеристике и етимолошку вредност, творбену структуру и историју појединих облика.

Овде смо дали само краћи преглед најкарактеристичнијих случајева појава лакуна у именима и називима, пре свега имајући у виду антропониме и топониме, где је културно-национална компонента најизразитија, што лакуну и чини посебном информативном и семантичком појавом у језику.

Извори

1. Достоевский, Ф. М. (1947), *Подросток* (роман в трёх частях), Москва; преводи: М. Ивковића (Достојевски Ф. М. (1965), *Младић*, Београд) и Р. Маројевића и М. Маројевић (Достојевски Ф. М. (1992), *Дечко I, II*, Москва: Дечје новине, Радуга).

Литература

1. Верецагин Е. М., Костомаров В. Г. (2005), *Язык и культура (Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, рече-поведенческих тактик и сапиентемы)*, Москва: Индрик.
2. Белић А. (1934), *Правопис српскохрватског књижевног језика према прописима Министарства просвете*, 3. изд., Београд: Геца Кон.
3. Московљевић М. С. (1928–1929), О писању руских имена у нашем језику, *Јужнословенски филолог VIII*: 109–136.
4. Стојнић М. (1980), *О превођењу књижевног текста*, Сарајево: Свјетлост, Завод за уџбенике.

⁸ Московљевић М. С. (1928–1929), О писању руских имена у нашем језику, *Јужнословенски филолог VIII*: 109–136.

ИМЕНА СОБСТВЕННЫЕ ТИПА ЛАКУН НА ФОНЕ РУССКОГО ЯЗЫКА И ИХ ПЕРЕВОД НА СЕРБСКИЙ ЯЗЫК

Резюме

Исходя из того факта, что лакунами интересовались многие исследователи не только на базовом – лексическом уровне, но и на словообразовательном, морфо-синтаксическом, фразеологическо-паремиологическом и стилистическом уровнях, а имея также в виду и то, что лексикографические и переводческие проблемы, которые возникают в связи с лакунами особенно между как родственными, так и между неродственными языками, мы считаем, что проблема имён собственных типа лакун также требует подробного лингвистического анализа. В свете этого появилась идея написать именно такую работу на фоне русского и сербского языков. Культурно-исторический фон и социально-традиционную специфику лакун в настоящей работе мы попытались рассмотреть через призму имён собственных в современном русском языке, обращая внимание на проблему их перевода на сербский язык. Предметом нашего анализа являются личные имена и топонимы, частично обращая внимание и на другие типы имён собственных.

violeta@filfak.ni.ac.rs